

СУЧАСНІ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ АУТОАГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Суровцева Ірина Юріївна, кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології та соціальної роботи ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро.

ORCID: 0000-0002-7909-0103

Сергєєв Андрій Олегович, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро.

Стаття акцентує увагу на міжнародному та національному досвіді профілактики аутоагресивної поведінки. Аутоагресивна поведінка охоплює низку форм поведінки, за яких люди навмисно чи ненавмисно завдають собі фізичної, емоційної або психологічної шкоди. Вказано, що це явище є складним і багатогранним, на яке впливають біологічні (такі як нейрохімічний дисбаланс та порушення регуляції серотоніну), психологічні, соціальні фактори. Самопошкодження може проявлятися в різних формах, включаючи самокалічення (порізи, опіки), зловживання психоактивними речовинами, ризиковану поведінку та нехтування особистим здоров'ям. Розглянуто соціально-психологічні та медичні підходи щодо причин такої поведінки. З'ясовано, що аутоагресія є механізмом подолання надмірних емоцій, почуття нікчемності або серйозного психологічного стресу; вона також може бути формою самопокарання або способом отримати відчуття контролю чи тимчасового зняття емоційного стресу. Розкрита роль соціальної профілактики щодо створення безпечнішого та сприятливішого середовища, яке може значно пом'якшити аутоагресивну поведінку та сприяти психічному благополуччю, особливо молоді.

Ключові слова: аутоагресивна поведінка, соціальна профілактика, самоушкодження, психологічна підтримка, цифрові стратегії.

Surovtseva I., Sergeev A. Modern models of social prevention of autoaggressive behavior

The article focuses on international and national experience in the prevention of autoaggressive behavior. Autoaggressive behavior encompasses a range of behaviors in which people intentionally or unintentionally inflict physical, emotional, or psychological harm on themselves. It is indicated that

this phenomenon is complex and multifaceted, influenced by biological (such as neurochemical imbalance and serotonin dysregulation), psychological, and social factors. Self-harm can manifest itself in various forms, including self-mutilation (cuts, burns), substance abuse, risky behavior, and neglect of personal health. Social, psychological, and medical approaches to the causes of such behavior are considered. It is found that autoaggression is a mechanism for overcoming excessive emotions, feelings of worthlessness, or serious psychological stress; it can also be a form of self-punishment or a way to gain a sense of control or temporary relief from emotional stress. The role of social prevention in creating a safer and more supportive environment is revealed, which can significantly mitigate auto-aggressive behavior and promote mental well-being, especially among young people.

Keywords: *self-harm, social prevention, self-harm, psychological support, digital strategies*

Постановка проблеми. Аутоагресивна поведінка, яку часто називають саморуйнівною поведінкою, охоплює широкий спектр дій та тенденцій, коли люди свідомо чи несвідомо завдають собі фізичної, емоційної чи психологічної шкоди. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розробки та ефективного впровадження сучасних, цілісних та інтегрованих моделей соціальної профілактики, які б не лише реагували на симптоми, але й усували корінні причини аутоагресивної поведінки. Існуючі моделі повинні інтегрувати теоретичні рамки суїцидології та психоедукації, підкреслюючи необхідність багатосторонніх втручань, що охоплюють навчальні заклади, сім'ю, громаду та цифрові стратегії. Таким чином, ключовим завданням є визначення та оптимізація стратегій впровадження, оцінки та масштабування профілактичних зусиль, спрямованих на створення безпечнішого та сприятливішого середовища, яке може значно пом'якшити аутоагресивну поведінку та сприяти психічному благополуччю особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення аутоагресивної поведінки є одним з основних напрямів діагностики, профілактики та лікування в соціальній роботі, психіатрії, психології. Проблемою

аутоагресивної поведінки займалися багато вчених: А. Амбрумова, С. Ваулін, Д. Ісаєв, Н. Качнов, Г. Пилягіна, В. Тихоненко, Д. Шустов, та ін. Вікові особливості, пов'язані з самодеструктивною поведінкою, досліджували А. Александров, Л. Божович, Б. Братусь, А. Захаров, С. Ігумнов, Д. Ісаєв, І. Кон, А. Леонтьєв, Д. Фельдштейн, П. Якобсон та ін

Метою дослідження є комплексний аналіз та визначення сучасних моделей соціальної профілактики аутоагресивної поведінки, а також оцінка їхньої ефективності та ключових факторів впровадження для сприяння психічному благополуччю різних верств населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аутоагресія є складним та багатогранним явищем, на яке впливає поєднання біологічних, психологічних, соціальних та екологічних факторів. По суті, аутоагресивна поведінка може проявлятися в різних формах, включаючи самоушкодження (порізи, опіки або подряпини), зловживання психоактивними речовинами, ризиковану поведінку та нехтування особистим здоров'ям. Розуміння коренів, проявів та потенційних втручань у аутоагресивну поведінку має вирішальне значення як для родин постраждалих осіб, так і для фахівців з психічного здоров'я.

З точки зору психологічного підходу, люди, які вдаються до аутоагресивних дій, часто роблять це з метою подолання надмірних емоцій, почуття нікчемності або сильного психологічного болю. Для деяких осіб така поведінка служить формою самопокарання, тоді як для інших вона може бути способом відчувати контроль або тимчасово полегшити емоційний стрес. Соціобіологічні дослідження показують, що певні нейрохімічні дисбаланси, такі як порушення регуляції серотоніну та інших нейромедіаторів, можуть схилити людей до аутоагресивних тенденцій, впливаючи на регуляцію настрою та контроль імпульсів. Генетичні фактори та нейророзвиткові аномалії також пов'язані з аутоагресивною поведінкою.

Аутоагресивна поведінка як самоспрямоване завдання шкоди або самоушкодження, охоплює низку дій, за яких люди навмисно завдають собі фізичного чи психологічного руйнування. Ця поведінка характеризується різними проявами, такими як самопорізи, опіки або навіть спроби самогубства, і залежить від безлічі факторів ризику. Серед підлітків та студентів ці фактори ризику зазвичай включають досвід булінгу, соціальну ізоляцію, сімейні конфлікти та проблеми, пов'язані з психічним здоров'ям (депресія або тривога). Крім того, відчуття нерозуміння, почуття самотності та втрата батьківської любові – реальної чи уявної – можуть значною мірою сприяти розвитку аутоагресивних тенденцій [1]. Розуміння цих визначень та факторів ризику є важливим для розробки ефективних стратегій профілактики, які спрямовані на усунення корінних причин такої поведінки, а не лише симптомів.

Різноманітні психологічні та соціальні теорії пропонують актуальні моделі для розуміння та запобігання аутоагресивній поведінці. Наприклад, теорії суїцидології аналізують як індивідуальний, так і середовищний вплив на саморуйнівні дії, підкреслюючи важливість таких факторів, як вивчена безпорадність, соціальне моделювання та роль когнітивних спотворень [2]. Крім того, класифікація Е. Шнейдмана визначає окремі групи, найбільш вразливі до суїцидальних тенденцій, що дозволяє проводити більш цілеспрямовані профілактичні зусилля [3]. Ці теоретичні моделі є безцінними для практиків, оскільки вони підкреслюють взаємодію психічних, емоційних та екологічних тригерів і наголошують на необхідності цілісних втручань (психологічну підтримку, навчання соціальним навичкам тощо). Інтегруючи ці теорії, моделі профілактики можуть точніше враховувати різноманітні мотивації та контексти, що призводять до аутоагресивної поведінки.

Соціальне та родинне середовище відіграють ключову роль у формуванні моделей поведінки осіб, особливо щодо аутоагресивних

тенденцій. Теорія соціального навчання припускає, що діти та підлітки часто засвоюють моделі поведінки, демонстровані значущими дорослими в їхньому житті, такими як батьки, вчителі та інші впливові члени спільноти [4]. Тому середовище, яке сприяє позитивному моделюванню, відкритому спілкуванню та підтримуючим стосункам, має вирішальне значення для зменшення ризику самоушкодження. Крім того, спільноти, які активно беруть участь у навчанні психічного здоров'я, кампаніях проти булінгу та інклюзивних соціальних практиках, створюють захисні фактори, які можуть значно зменшити поширеність аутоагресивної поведінки. У цьому контексті профілактика – це не лише індивідуальне зусилля, а й колективна відповідальність, яка спирається на емпатизм та усвідомлений підхід.

Міжнародний досвід соціально-педагогічної роботи свідчить, що шкільні програми та освітні втручання стали ключовими компонентами соціальної профілактики аутоагресивної поведінки, особливо серед дітей та підлітків. Ці втручання часто зосереджені на ранньому виявленні осіб групи ризику, наданні їм психологічної підтримки та структурованих освітніх заходів, спрямованих на розвиток стійкості та навичок подолання труднощів. Наприклад, комплексні навчальні програми спрямовані на емоційну регуляцію, вирішення конфліктів та розвиток самооцінки, часто інтегруючи уроки безпосередньо в шкільний день для максимальної доступності та залученості. Дослідження показали, що такі програми не лише зменшують кількість випадків самоушкодження, але й допомагають створити сприятливе шкільне середовище, де учні почуватися комфортно, звертаючись за допомогою. Ключові елементи ефективних шкільних втручань включають регулярне навчання вчителів та персоналу щодо розпізнавання первинних ознак аутоагресивної поведінки; групи підтримки під керівництвом однолітків для сприяння відкритим дискусіям та зменшення стигми; співпрацю зі шкільними психологами та консультантами для постійної оцінки та втручання. Впроваджуючи ці

стратегії в систему освіти, освітні заклади відіграють вирішальну роль у ранньому запобіганні та зменшенні аутоагресивної поведінки серед молоді [5].

Моделі, орієнтовані на сім'ю та взаємодопомогу, представляють собою ще один ключовий підхід до запобігання аутоагресивній поведінці, визнаючи вплив міжособистісних стосунків на психічне здоров'я людини. Ці моделі зазвичай передбачають навчання батьків та опікунів факторам ризику та ознакам аутоагресії, а також оснащення їх комунікаційними стратегіями для ефективнішої підтримки своїх дітей. Зазвичай використовуються сесії сімейної терапії, батьківські семінари та структуровані програми наставництва для взаємодопомоги, що сприяє розвитку мережі взаємної підтримки та розуміння. Крім того, ініціативи взаємодопомоги використовують силу соціальних зв'язків, дозволяючи підліткам обговорювати свій досвід у неупередженій обстановці та розвивати адаптивні механізми подолання труднощів. Інтеграція сімейних та взаємодопомагаючих ресурсів не лише зміцнює систему підтримки осіб, але й заохочує колективну відповідальність за психічне здоров'я в громаді [6].

Цифрові та медіа-профілактичні стратегії стають дедалі актуальнішими в контексті сучасної соціальної профілактики, пропонуючи масштабовані та доступні інструменти для вирішення проблеми аутоагресивної поведінки. Мобільні додатки, онлайн-платформи для консультування та інтерактивні освітні ресурси надають дискретну підтримку та інформацію особам, які перебувають у групі ризику, часто охоплюючи тих, хто неохоче звертається за допомогою через традиційні канали. Кампанії в соціальних мережах та ініціативи цифрового сторітеллінгу також можуть кинути виклик стигмі та пропагувати здорову поведінку, сприяючи відчуттю спільноти та включеності в Інтернеті. Ці стратегії особливо ефективні для залучення технічно обізнаної молоді,

якій може бути комфортніше взаємодіяти у віртуальному середовищі. Використовуючи можливості технологій, цифрові втручання розширюють охоплення профілактичних зусиль та адаптуються до потреб сучасного суспільства, що постійно змінюються [7].

Ефективне впровадження програм соціальної профілактики, спрямованих на аутоагресивну поведінку, залежить від кількох ключових факторів, включаючи адаптивність втручань до конкретних груп населення та залучення міждисциплінарних команд. Успішні програми зазвичай інтегрують практики, засновані на доказах, підкреслюють важливість раннього виявлення та сприяють співпраці між викладачами, фахівцями з психічного здоров'я та зацікавленими сторонами громади. Крім того, постійне навчання персоналу та супервізія мають вирішальне значення для підтримки дотримання програмою вимог та реагування на потреби учасників. Чіткі канали комунікації та безперервні цикли зворотного зв'язку також забезпечують динамічність процесу впровадження та реагування на нові виклики, тим самим оптимізуючи результати для груп ризику [8].

Для точного вимірювання впливу моделей профілактики необхідні надійні інструменти оцінки та стратегії вимірювання результатів. Ці інструменти часто включають стандартизовані анкети, структуровані інтерв'ю та протоколи спостереження за поведінкою, розроблені для фіксації як кількісних, так і якісних змін в аутоагресивній поведінці. Крім того, вимірювання результатів зосереджено на відстеженні таких показників, як зменшення кількості випадків самоушкодження, покращення навичок соціального функціонування та подолання труднощів серед учасників. Надійна оцінка не лише підтверджує ефективність втручань, але й спрямовує вдосконалення розробки програм на основі даних, забезпечуючи, щоб профілактичні зусилля залишалися актуальними та ефективними [9].

Масштабування профілактичних зусиль дозволяє з'ясувати набір проблем, а саме, обмеженість ресурсів, культурну мінливість та ризик розмивання програм у міру розширення втручань. Найкращі практики подолання цих проблем пов'язані з розробкою адаптивних програмних рамок, постійною взаємодією з зацікавленими сторонами та стратегічне використання цифрових платформ для розширення охоплення без шкоди для якості. Крім того, успішне масштабування вимагає постійної оцінки та коригування на основі реальних відгуків споживачів, що гарантує збереження ефективності та актуальності втручань у різних умовах. Надаючи пріоритет цим стратегіям, соціальні служби можуть ефективно поширювати переваги моделей соціальної профілактики на інших членів громади, зберігаючи при цьому високі стандарти догляду [10].

Багаторівневі системи підтримки (БСП), такі як позитивні поведінкові втручання та підтримка, забезпечують структуровані, проактивні рамки для виявлення та підтримки учнів, які мають ризик аутоагресивної поведінки. На універсальному рівні школи соціальна профілактика сприяє створенню позитивного середовища та навчанню навичкам подолання труднощів; на цілеспрямованому та інтенсивному рівнях окремі особи отримують персоналізовані втручання. Дослідження показують, що БСП зменшує кількість поведінкових інцидентів та сприяє ранньому втручання, що робить його галузевим стандартом в освітніх закладах та закладах догляду за молоддю.

Ефективна профілактика вимагає співпраці між освітянами, фахівцями з психічного здоров'я, соціальними працівниками, сім'ями та, за потреби, однолітками. Фахівці мультидисциплінарної команди запроваджують регулярні зустрічі для обміну спостереженнями, координації планів догляду та забезпечення послідовної комунікації. Наприклад, школи з активними командами підтримки учнів повідомляють про виявлення осіб, які перебувають у групі ризику.

Закордоном розповсюджена практика інтеграції програм «соціально-емоційного навчання» (social and emotional learning (SEL) у школи та молодіжні організації, що дозволяє формувати стійкість, самосвідомість та емоційну регуляцію – ключові захисні фактори проти аутоагресивної поведінки. Такі програми зменшують самоушкодження та покращують результати у сфері психічного здоров'я. Пріоритетним завданням є навчання емоційній грамотності, вирішенню конфліктів та здоровим механізмам подолання труднощів як частини щоденного розпорядку [11].

Залучення сім'ї та громади має вирішальне значення для підтримки профілактичних стратегій. Соціальні працівники можуть пропонувати освітні семінари, створювати посібники з ресурсами та організовувати групи підтримки, щоб надати батькам/опікунам знання та навички для розпізнавання первісних знаків та надання підтримки. Партнерство громади з місцевими організаціями психічного здоров'я може розширити доступ до ресурсів та послуг кризового втручання. До регулярних зборів та аналізу поведінкових даних по-перше залучаються батьки (або особи, що їх замінюють). Також фахівці радять використовувати перевірені інструменти скринінгу та системи анонімної звітності, щоб заохочувати раннє виявлення аутоагресивних тенденцій. Чіткі протоколи для моніторингу прогресу, дотримання конфіденційності та етичних норм сприяє укріпленню громадського здоров'я.

Отже, сучасні моделі соціальної профілактики аутоагресивної поведінки ґрунтуються на всебічному розумінні психологічних та соціальних факторів. Сучасні підходи, включаючи шкільні програми, сімейно-орієнтовану підтримку та інноваційні цифрові стратегії, демонструють потенціал для ефективного зниження аутоагресивних тенденцій за умови правильного впровадження та оцінки. Успішна профілактика вимагає пильної уваги до ключових факторів, таких як

адаптація програми, надійні інструменти оцінки та подолання проблем, пов'язаних з масштабуванням. З розвитком академічних досліджень ці інтегровані моделі стануть перспективними для створення безпечнішого, більш сприятливого середовища, яке може значно пом'якшити аутоагресивну поведінку та сприяти психічному благополуччю різних верств населення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аутоагресивна поведінка, або саморуйнівна поведінка, є складним явищем, що охоплює навмисне заподіяння собі фізичної, емоційної чи психологічної шкоди, часто ідентифікується як механізм подолання надмірних емоцій або психологічного болю. Фактори ризику, особливо серед молоді, включають булінг, соціальну ізоляцію, сімейні конфлікти та психічні проблеми (наприклад, депресію чи тривогу). Сучасні моделі соціальної профілактики аутоагресивної поведінки базуються на всебічному розумінні психологічних, соціальних та біологічних чинників. Успішна профілактика є колективною відповідальністю і вимагає уваги до просування програм психоедукації. Інтегровані моделі, які включають шкільні освітні заходи, сімейно-орієнтовану підтримку та цифрові стратегії, є перспективними для створення безпечнішого, більш сприятливого середовища, яке може значно пом'якшити аутоагресивну поведінку та сприяти психічному благополуччю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Теслюк П., Коваль Н. Особливості аутоагресивної поведінки у здобувачів освіти юнацького віку. *Психопрофілактика агресивної поведінки здобувачів освіти в умовах сьогодення: збірник тез доповідей за матеріалами Всеукраїнського наукового полілогу (м. Черкаси, 24 жовтня 2023 р).* / за ред. П.В. Теслюка. Черкаси: КНЗ «ЧОПООП ЧОР», 2023. 88 с. URL:

http://library.ippro.com.ua/attachments/article/706/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%A2%D0%95%D0%97_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D1%88%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BD%D1%82_88_%D1%81%D1%82.pdf

2. Основні концепції та підходи в сучасній суїцидології. URL: http://vnz-mpu.com.ua/images/pdf/%D0%9E%D0%9F%D0%9E%D0%A0%D0%9D%D0%86_%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A1%D0%9F%D0%95%D0%9A%D0%A2%D0%98/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F_%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83/2024_-_D0%9B_2_-_D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%97_%D1%82%D0%B0%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%B8_%D0%B2_%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96%D0%B9_%D1%81%D1%83%D1%97%D1%86%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97.pdf

3. Саржевський С. Н. Суїцидологія: навчальний посібник для лікарів інтернів з спеціалізації «Психіатрія». Запоріжжя, 2020. 87 с. URL: https://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/11959/1/2020_Suitsydolohiia.pdf

4. Касич В., Костю С. Психологічні особливості прояву агресії у підлітковому віці. *Соціальна адаптація особистості в сучасному суспільстві, ортобіоз та паліативна допомога із циклу: Психологічні складові сталого розвитку суспільства: пошук психологічного обґрунтування на виклики сучасності: матеріали VIII Наук.-практ. інтернет-конф. (з міжнар.участ.) (10-12 грудня 2021 р.).* Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2021. 196 с. URL: <https://www.inforum.in.ua/docs/202112121012297.pdf>

5. Verejné problémy sociálnych, právnych a administratívnych procesov v kontexte globálnych svetových transformácií: zborník materiálov

medzinárodné vedecké a praktické konferencie 25 novembra 2023. Mesto Svit, Slovenská Republika, 2023. 118 st. URL: <https://asls.academy/wp-content/uploads/2023/12/VEREJNE-PROBLEMY-SOCIALNYCH-PRAVNYCH-A-ADMINISTRATIVNYCH-PROCESOV-V-KONTEXTE-GLOBALNYCH-SVETOVYCH-TRANSFORMACII.pdf>

6. Кришталь А.О. Суїцидологія: курс лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія». Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2024. 182 с. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/24763/1/%D0%A1%D1%83%D1%97%D1%86%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F_%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81%20%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9_.pdf

7. Олійник В., Білий Л., Шепель І. Розвиток особистості та психічне здоров'я: вікові та патопсихологічні аспекти. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*, 2025. № 2 (67), 74-80. <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2025.2.11>.

8.____Федіна В.В. Профілактика суїцидальної поведінки в підлітковому віці. Київ. 2025 р. URL.: https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8654/1/%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%BD%D0%B0_%D0%9A%D0%A0.pdf

9. Котловий С., Сидоренко М. Технологія профілактики суїциду серед підлітків у роботі соціального педагога. *Інноваційно педагогіка. Випуск 13. Т. 2. 2019.* URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/13/part_2/29.pdf

10.____Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. пр. / Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Київ: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2001. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21

[DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=njuu_all
&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21COLORTERMS=0
&S21P03=I=&S21STR=%D0%9671613/2018\\$](#)

11. CASEL'S SEL framework. URL: <https://casel.org>

REFERENCES

1. Tesliuk, P., Koval, N. (2023). Psykhoprofilaktyka ahresyvnoi povedinky zdobuvachiv osvity v umovakh sohodennia [Peculiarities of auto-aggressive behavior in adolescent students]. Psykhoprofilaktyka ahresyvnoi povedinky zdobuvachiv osvity v umovakh sohodennia. Zbirnyk tez dopovidei za materialamy. KNZ "ChOIPOPP ChOR". Retrieved from http://library.ippro.com.ua/attachments/article/706/Збірник_ТЕЗ.pdf [in Ukrainian].
2. Osnovni kontseptsii ta pidkhody v suchasnii suitsydolohii. (2024) [Basic concepts and approaches in modern suicidology]. Retrieved from http://vnz-mpu.com.ua/images/pdf/Психологія_стресу/2024_-II_2-_Оснoвні_кoнцeпції.pdf [in Ukrainian].
3. Sarzhevskyi, S. (2020). Suitsydolohiia: navchalnyi posibnyk dlia likariv interniv z spetsializatsii "Psykhiiatriia" [Suicidology: a training manual for interns in Psychiatry]. Zaporizhzhia. Retrieved from https://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/11959/1/2020_Suitsydolohiia.pdf [in Ukrainian].
4. Kasyh, V., Kostiu, S. (2021). Psykholohichni osoblyvosti proiavu ahresii u pidlitkovomu vitsi [Psychological features of aggression in adolescence]. *Sotsialna adaptatsiia osobystosti v suchasnomu suspilstvi, ortobioz ta paliatyvna dopomoha iz tsyklu: Psykholohichni skladovi staloho rozvytku suspilstva: poshuk psykholohichnoho obgruntuvannia na vyklyky suchasnosti* (m. Lutsk, 10–12 hrudnia 2021 r.). Lutsk: PP Ivaniuk V. P.

Retrieved from <https://www.inforum.in.ua/docs/202112121012297.pdf> [in Ukrainian].

5. *Verejné problémy sociálnych, právnych a administratívnych procesov v kontexte globálnych svetových transformácií: Zborník materiálov medzinárodnej vedeckej a praktickej konferencie, 25 novembra 2023.* (2023). Mesto Svit, Slovenská republika. Retrieved from: <https://asls.academy/wp-content/uploads/2023/12/VEREJNE-PROBLEMY.pdf>

6. Kryshtal, A. (2024). *Suitsydolohiia: kurs lektsii dlia zdobuvachiv pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 053 "Psykhologhiia"* [Suicidology: a course of lectures for applicants of the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 053 "Psychology"]. Cherkasy: ChIPB imeni Heroiv Chornobylia NUTsZ Ukrainy. Retrieved from http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/24763/1/Suitsydolohiia_kurs_lektsii.pdf [in Ukrainian].

7. Oliinyk, V., Bilyi, L., & Shepel, I. (2025). *Rozvytok osobystosti ta psykhychnie zdorovia: vikovi ta patopsykholohichni aspekty* [Personality development and mental health: age and pathopsychological aspects]. *Naukovi pratsi Mizhr rehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Psykhologhiia*, 2(67), 74–80. <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2025.2.11> [in Ukrainian].

8. Fedina, V. (2025). *Profilaktyka suitsydalnoi povedinky v pidlitkovomu vitsi* [Prevention of suicidal behavior in adolescence]. Kyiv. Retrieved from: https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8654/1/Fedina_KR.pdf [in Ukrainian].

9. Kotlovyyi, S., & Sydorenko, M. (2019). *Tekhnolohiia profilaktyky suitsydu sered pidlitkiv u roboti sotsialnoho pedahoha* [Technology of suicide prevention among adolescents in the work of a social educator]. *Innovatsiina pedahohika*, 13(2). Retrieved from: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/13/part_2/29.pdf

10. Teoretychni i prykladni problemy psykholohii ta sotsialnoi roboty: zbirnyk naukovykh prats (2001). Skhidnoukrainskyi natsionalnyi universytet imeni Volodymyra Dalia.. Kyiv: Vyd-vo SNU im. V. Dalia. Retrieved from: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> [in Ukrainian].

11. CASEL`S SEL framework. URL: <https://casel.org> [in English].

Стаття надійшла до редакції / Received 10.11.2025

Прийнята до друку / Accepted 19.11.2025